

RENATA ANISIEWICZ
Uniwersytet Gdański

**Potencjał turystyki opartej na walorach przyrodniczych
w przygranicznych powiatach
województwa warmińsko-mazurskiego**

Wprowadzenie

P ołożone peryferyjnie w stosunku do pozostałych regionów Polski obszary przygraniczne, dzięki powojennym ograniczeniom działalności gospodarczej uwarunkowanym względami militarnymi, zachowały unikatowe walory przyrodnicze. Szczególne miejsce zajmuje wśród nich pogranicze polsko-rosyjskie. Do końca lat osiemdziesiątych XX w. północno-wschodnie tereny kraju sąsiadowały z oficjalnie niedostępnym dla obcokrajowców zmilitaryzowanym Obwodem Kaliningradzkim, co wzmacniało ich gospodarczą peryferyjność, ale jednocześnie sprzyjało zachowaniu wysokiej jakości środowiska przyrodniczego (Anisiewicz 2012). Niski stopień jego przekształcenia oraz unikatowość niektórych komponentów przełożyły się na znaczny udział obszarów prawnie chronionych, co współcześnie podnosi atrakcyjność turystyczną regionu (Więtkowski 2010).

1. Cel i zakres badań

Celem opracowania jest zbadanie potencjału turystyki opartej na walorach przyrodniczych w sześciu powiatach województwa warmińsko-mazurskiego zlokalizowanych przy granicy polsko-rosyjskiej – elbląskim, braniewskim, bartoszyckim, kętrzyńskim, węgorzewskim i gołdapskim. W analizie uwzględniono

walory przyrodnicze obszarów chronionych w ramach europejskiej sieci ekologicznej Natura 2000, utworzonej w celu zachowania siedlisk przyrodniczych oraz gatunków ważnych dla Wspólnoty Europejskiej. Obejmuje ona obszary specjalnej ochrony ptaków (OSO) oraz specjalne obszary ochrony siedlisk (SOO)¹. Określono ponadto aktualne zasoby noclegowej bazy turystycznej w regionie przygranicznym Warmii i Mazur na tle całego województwa i wskazano preferowane kierunki rozwoju turystyki.

2. Walory przyrodnicze

Obecność cennych walorów środowiska przyrodniczego w strefie przygranicznej województwa warmińsko-mazurskiego skutkowałą ustanowieniem licznych obszarów Natura 2000. Tworzą one drugie po położonych na południu regionu (np. w Krainie Wielkich Jezior) większe ich skupisko. Na obszary Natura 2000 składają się tutaj zarówno obszary specjalnej ochrony ptaków (tab. 1), jak i specjalne obszary ochrony siedlisk (tab. 2).

Tabela 1

Obszary specjalnej ochrony ptaków w przygranicznych powiatach województwa warmińsko-mazurskiego

Nazwa obszaru	Powierzchnia (ha)	Powiaty
Zalew Wiślany	17 790,2	Elbląski, braniewski
Jezioro Drużno	5 995,7	Elbląski
Dolina Pasłęki	20 669,9	Elbląski, braniewski
Ostoja Warmińska	145 342,0	Braniewski, bartoszycki, kętrzyński
Jezioro Oświn i okolice	2 516,1	Kętrzyński, węgorzewski
Lasy Skaliskie	12 644,8	Węgorzewski, gołdapski

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Ochrona Środowiska 2015 (2015).

W strefie ściśle przyległej do granicy, na terenie powiatów braniewskiego, bartoszyckiego i kętrzyńskiego, rozciąga się rozległa, licząca ok. 115 km długości i ok. 10–20 km szerokości oraz obejmująca ponad 145 tys. ha powierzchni Ostoja Warmińska – obszar specjalnej ochrony ptaków, wcześniej zwany –

¹ Podstawą prawną tworzenia sieci Natura 2000 są 2 akty prawne: Dyrektywa Ptasia (Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/147/WE z 30 listopada 2009 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa) oraz Dyrektywa Siedliskowa (Dyrektywa Rady 92/43/EWG z 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory).

Warmińskie Bociany (tab. 1). Głównym celem jego utworzenia była ochrona bociana białego, którego liczebność w okresie lęgowym obejmuje tutaj ok. 2% krajowej populacji gatunku (www.obszary.natura2000.org.pl). Bytowanie bocianów sprzyjają liczne wilgotne łąki, pastwiska i odłogi po byłych Państwowych Gospodarstwach Rolnych. Skupiskami tych ptaków cechują się tereny leżące blisko granicy, gdzie odnotowuje się najwyższe w kraju zagęszczenie bocianich par (ponad 70 na 100 km²). Wśród stosunkowo rzadkiej w tej części regionu sieci osadniczej wyróżnia się zamieszkała przez ok. 40 stałych mieszkańców miejscowość Żywkowo, w której w okresie lęgowym gnieździ się ok. 200 bocianów (www.ptop.org.pl).

Tabela 2

Specjalne obszary ochrony siedlisk w przygranicznych powiatach województwa warmińsko-mazurskiego

Nazwa obszaru	Powierzchnia (ha)	Powiaty
Zalew Wiślany i Mierzeja Wiślana	22 258,4	Elbląski, braniewski
Rzeka Pasłęka	8 418,5	Elbląski, braniewski
Doliny erozyjne Wysoczyzny Elbląskiej	2 260,5	Elbląski
Bieńkowo	122,7	Braniewski
Torfowisko źródliskowe koło Łabędnika	27,0	Bartoszycki
Ostoją nad Oświnem	3 356,7	Kętrzyński, węgorzewski
Gierłoż	56,9	Kętrzyński
Mamerki	162,1	Węgorzewski
Niecka Skaliska	11 385,7	Węgorzewski, gołdapski
Puszcza Romincka	14 754,3	Gołdapski

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Ochrona Środowiska 2015 (2015).

Tereny Ostoi Warmińskiej poza liczną populacją bociana białego charakteryzuje występowanie przedstawicieli ponad 90 innych gatunków awifauny, spośród których rzadsze reprezentują orlik krzykliwy, żuraw, gadożer, łabędź krzykliwy, derkacz i inne. Na obszarze tym ustanowiono 10 leśnych rezerwatów przyrody, przy czym lasy – w większości dobrze zachowane fragmenty grądów, łągów oraz borów – stanowią ok. 25% powierzchni ostoi (www.obszary.natura2000.org.pl).

Do najcenniejszych przyrodniczo terenów pogranicza polsko-rosyjskiego należy położony w jego zachodniej części, podzielony granicą państwa na część polską i rosyjską Zalew Wiślany. W części polskiej utworzono, trzeci co do wielkości wśród analizowanych, obszar specjalnej ochrony ptaków – Zalew Wiślany (tab. 1). Wraz z Mierzeją Wiślana wchodzi on jednocześnie w skład specjalnego obszaru

ochrony siedlisk (tab. 2). Ten płytki fragment akwenu Bałtyku, odcięty od pełnego morza mierzeją, stanowi wrażliwy na antropopresję zbiornik leżący w zlewisku kilkunastu rzek i mniejszych cieków, np. Elbląg, Pasłęka (Anisiewicz 2008). Obszary przybrzeżne zalewu są porośnięte przez rozległe pasy szuwarów tworzące korzystne tereny lęgowe dla ptactwa, zwłaszcza u ujścia Pasłęki i w Zatoce Elbląskiej. Odnotowano tutaj bytowanie co najmniej 27 gatunków ptaków wymienianych w Załączniku Dyrektywy Ptasiej oraz co najmniej 9 gatunków z Polskiej Czerwonej Księgi (www.obszary.natura2000.org.pl). Rzadsze gatunki reprezentują hełmiatka, ohar, czapla siwa, a w zimie bernikla kanadyjska. W Kątach Rybackich żeruje ok. 10 tys. par kormoranów. Ich liczba stanowi połowę krajowej populacji tego gatunku.

Na obszarze Natura 2000 obejmującym Zalew Wiślany funkcjonuje kilka prawnych form ochrony przyrody. Należą do nich parki krajobrazowe – Mierzeja Wiślana i Wysoczyzny Elbląskiej, rezerваты przyrody – Buki Mierzei Wiślanej i Zatoka Elbląska oraz obszary chronionego krajobrazu – Rzeki Szkarpacej i Ujścia Nogatu.

W powiatach elbląskim i braniewskim rozciąga się drugi co do powierzchni na omawianym terenie OSO Dolina Pasłęki (tab. 1). Tworzy on ważny korytarz ekologiczny łączący kompleks Puszczy Napiwodzko-Ramuckiej w południowej części województwa z Zalewem Wiślanym. Rzeka Pasłęka, będąca drugą co do długości rzeką Warmii i Mazur, stanowi jednocześnie specjalny obszar ochrony siedlisk (tab. 2). Jej źródła znajdują się na Pojezierzu Olsztyńskim, natomiast w interesującej nas strefie przygranicznej, koło Nowej Pasłęki w pobliżu Braniewa ma ona obszar ujściowy do Zalewu Wiślanego. Tereny te są ostoją ptasią o randze europejskiej. Odnotowano tu występowanie co najmniej 23 gatunków ptaków z Załącznika Dyrektywy Ptasiej, np. bąka czy trzmielojada oraz 9 gatunków z Polskiej Czerwonej Księgi m.in. bielika, kani rudej, orlika krzykliwego. W okresie lęgowym obszar stosunkowo licznie zasiedlają: bocian biały, bocian czarny, błotniak stawowy, derkacz i rybitwa czarna (www.obszary.natura2000.org.pl). W OSO Dolina Pasłęki funkcjonuje rezerwat faunistyczny Ostoja Bobrów na Rzece Pasłęce.

Unikatem przyrodniczym powiatu elbląskiego, położonym w pewnej odległości od strefy przygranicznej, jest zarastające deltowe jezioro Druzno. W europejskiej sieci obszarów chronionych Natura 2000 zostało uznane za obszar specjalnej ochrony ptaków (tab. 1). Zwierciadło wód jeziora znajduje się na wysokości 0,1 m, a głębokość sięga zaledwie ok. 1,2 m, jednak miąższość zgromadzonych osadów dennych wynosi kilkanaście metrów. Powierzchnia jeziora pokryta jest rozległymi trzcinowiskami oraz roślinnością wodną zanurzoną i pływającą. Rozwinięta linia

brzegowa z licznymi wyspami i kępami pływającymi sprzyja bytowaniu ptactwa wodnego i błotnego, dlatego już w 1966 r. utworzono tu rezerwat faunistyczny Jezioro Drużno (Kondracki 1998). Chroni on miejsca lęgowe ptaków, np. rybitwy białowąsej, żurawia, błotniaka stawowego, kropiatki czy bardzo rzadkiej obecnie kaczki podgorzałki. W 2002 r. rezerwat Jezioro Drużno cechujący się bogactwem roślinności i bioróżnorodnością został wpisany na listę ramsarską. https://pl.wikipedia.org/wiki/Rezerwat_przyrody_Jezioro_Dru%C5%BCno – cite_note-4 Dodatkowym walorem turystycznym jeziora jest przebiegający przez nie tor wodny unikatowego w skali świata obiektu techniki – Kanału Elbląskiego.

Cenny obiekt włączony do sieci Natura 2000, chroniony w ramach zapisów Konwencji Ramsarskiej, a leżący w pobliżu granicy z Obwodem Kaliningradzkim stanowi jezioro Oświn. Podobnie jak Drużno jest płytkim zarastającym jeziorem eutroficznym porośniętym trzcinowiskami, na którego powierzchni znajduje się 7 wysp. Dzięki sprzyjającym warunkom naturalnym jezioro wraz z otoczeniem stało się miejscem lęgowym dla wielu gatunków ptaków, zwłaszcza gęsi (Kondracki 1998). W 1956 r. ustanowiono tutaj rezerwat przyrody pod nazwą Jezioro Siedmiu Wysp. Na terenach otaczających Oświn wyznaczono OSO Jezioro Oświn i okolice (tab. 1) oraz nieco większy SOO Ostoja nad Oświnem (tab. 2), obydwa obejmujące częściowo powierzchnie powiatów kętrzyńskiego i węgorzewskiego.

Do granicy z Obwodem Kaliningradzkim przylega także położony na pograniczu powiatów węgorzewskiego i gołdapskiego kompleks Lasów Skaliskich, który włączono do sieci Natura 2000 jako obszar specjalnej ochrony ptaków Lasy Skaliskie (tab. 1) oraz specjalny obszar ochrony siedlisk Niecka Skaliska (tab. 2). Tereny leśne, głównie siedliska borowe i lasu mieszanego, obejmują ok. 43% obszaru stanowiącego nieckę wytopiskową otoczoną wzgórzami moren czołowych z ostatniego zlodowacenia. Wśród bogatej fauny tego miejsca (m.in. wilki, łosie, rysie, lisy, jenoty, bobry) znajdują się ptaki – bielik, orlik krzykliwy, dzięcioł białogrzbisty, derkacz. Na terenach bagiennych gniazdują żurawie (www.obszary.natura2000.org.pl). Lasy Skaliskie tworzą obszar chronionego krajobrazu województwa warmińsko-mazurskiego.

Znaczącym walorem przyrodniczym znajdującym się we wschodniej części pogranicza, w powiecie gołdapskim jest Puszcza Romincka. Podobnie jak Zalew Wiślany stanowi ona obiekt transgraniczny, rozdzielony granicą państwa. Występujący tu malowniczy pagórkowaty teren morenowy z nielicznymi niedużymi jeziorami prawie w całości porastają drzewostany sosnowe z dużym udziałem

świerka oraz domieszką grądów i roślinności bagiennej (Kondracki, 1998). Charakterystyczne są doliny rzek (np. Błędzianka) i mniejszych cieków płynących w kierunku północnym, chętnie zasiedlane przez bobry. Ciekawostkę stanowią torfowiska źródłiskowe, wykształcone w postaci torfowisk kopoluowych i wiszących (np. w dolinie Błędzianki), a także torfowiska wysokie.

Puszcę Romincką włączono do sieci Natura 2000 jako specjalny obszar ochrony siedlisk – drugi co do powierzchni na terenie omawianych powiatów przygranicznych (tab. 2). Występuje tutaj 9 rodzajów siedlisk przyrodniczych określonych w Dyrektywie Siedliskowej, zamieszkiwanych przez 28 gatunków zwierząt wskazanych do ochrony w Europie, m.in. wilk, ryś, bocian czarny, derkacz, żuraw, traszka grzebieniasta (www.obszary.natura2000.org.pl). Na omawianym obszarze funkcjonuje Park Krajobrazowy Puszczy Rominckiej oraz 5 rezerwatów przyrody.

Innym, mniejszym i nie leżącym bezpośrednio w pobliżu granicy specjalnym obszarem ochrony siedlisk na omawianym pograniczu są Doliny Erozyjne Wysoczyzny Elbląskiej w powiecie elbląskim (tab. 2). SOO obejmuje północno-zachodnią jej część, stromo opadającą ku Zalewowi Wiślanemu. Została ona silnie przeobrażona w wyniku intensywnej działalności wód powierzchniowych erodujących w terenie o gliniastym podłożu i dużych spadkach. Wykształciła się w ten sposób specyficzna, mocno urozmaicona rzeźba, w obniżeniach której powstały najcenniejsze na Wysoczyźnie Elbląskiej siedliska leśne. Dominują wśród nich różne postaci buczyny, ponadto występują grądy, łągi i lasy mieszane zamieszkałe m.in. przez wilka. Przebiega tędy ważny korytarz migracyjny ptaków, co sprzyja bogactwu przelotnej i zimującej ornitofauny. Najcenniejsze miejsca objęto ochroną w Parku Krajobrazowym Wysoczyzny Elbląskiej oraz 4 rezerwach przyrody (www.obszary.natura2000.org.pl).

Poza omówionymi obszarami Natura 2000 na terenie powiatów przygranicznych sąsiadujących z Obwodem Kaliningradzkim znajdują się także 4 niewielkie powierzchniowo obszary ochrony siedlisk (tab. 2). W powiecie braniewskim reprezentuje je SOO Bieńkowo – leżący ok. 15 km od granicy kompleks torfowisk wysokich i przejściowych, łąk i wilgotnych zbiorowisk leśnych, powstały w obniżeniu depresyjnym otoczonym niskimi wzgórzami morenowymi. Teren o powierzchni 122,7 ha chroniony jest jako użytek ekologiczny.

Torfowisko źródliskowe koło Łabędnika na Równinie Sępolejskiej w powiecie bartoszyckim, to z kolei najmniejszy obszar ochrony siedlisk w pasie przygranicznym (27 ha). W jego skład wchodzi dwa osobne torfowiska otoczone użytkami

zielonymi. Jedno z nich reprezentuje kopułowy typ torfowiska źródłiskowego w kształcie wydłużonego wału rozszerzającego się od strony wschodniej w okrągły pagórek. Duża wysokość względna sprawia, że jest on widocznym i bardzo charakterystycznym elementem krajobrazu (www.obszary.natura2000.org.pl). Na terenie tym funkcjonują 2 rezerwaty leśne.

Unikatowymi ze względu na historyczną genezę są dwa ostatnie obszary ochrony siedlisk – Gierłoż w powiecie kętrzyńskim i położone 18 km na płn.-wsch. Mamerki w powiecie węgorzewskim (tab. 2). Obejmują one siedziby dawnych niemieckich kwater wojennych: Hitlera w Gierłoży oraz Kwatery Głównej Niemieckich Wojsk Lądowych w Mamerkach koło Sztynortu. Betonowe budowle lub ich ruiny zlokalizowane w terenach leśnych stały się miejscami zimowania kilku gatunków nietoperzy, m.in. cennego w skali europejskiej mopka.

Terytorium powiatów przygranicznych obejmuje także w południowo-wschodniej części skrawki innych obszarów z sieci Natura 2000 (Jezioro Dobskie, Ostoja Północnomazurska, Puszcza Borecka), co dodatkowo podnosi ich atrakcyjność turystyczną.

3. Zagospodarowanie turystyczne

Powiaty przygraniczne tworzą pas jednostek administracyjnych województwa warmińsko-mazurskiego o najsłabiej rozwiniętej turystycznej infrastrukturze noclegowej w regionie (*Turystyka w województwie...* 2015). W 2014 r. obiektów o liczbie miejsc 10 i więcej było w nich od 7 w powiecie elbląskim do 10 w kętrzyńskim. Wyjątek stanowił powiat węgorzewski, w którym funkcjonowało 20 obiektów zbiorowego zakwaterowania (tab. 3). W zachodniej części pogranicza (powiaty elbląski, braniewski, bartoszycki) miały od 295 do 376 miejsc noclegowych. Większą pojemnością dysponowała baza noclegowa wschodniej części obszaru (powiaty kętrzyński, węgorzewski, gołdapski), gdzie było od 757 do 978 miejsc. Kwatery wszystkich analizowanych powiatów tworzyły łącznie 12,6% całego potencjału noclegowego województwa i obejmowały 8,8% ogółu miejsc noclegowych Warmii i Mazur² (tab. 3).

W większości powiatów przygranicznych dominowały całoroczne obiekty zbiorowego zakwaterowania. Obejmowały one od 88% (powiat elbląski) do 97% (powiat braniewski) miejsc noclegowych, podczas gdy przeciętnie w wo-

² Dla porównania, w powiecie mrągowskim, w którym funkcja turystyczna jest najsilniej rozwinięta w regionie, było to odpowiednio 16,5 i 17,4%.

jewództwie warmińsko-mazurskim jednostki działające cały rok zapewniały 58% ogółu miejsc (Turystyka w województwie... 2015). Jedynie w powiecie węgorzewskim przeważała (58%) sezonowa infrastruktura noclegowa (tab. 3), co wynika z obecności tutaj dużych jezior zagospodarowanych turystycznie od wielu lat.

Tabela 3

Turystyczne obiekty noclegowe zbiorowego zakwaterowania w przygranicznych powiatach województwa warmińsko-mazurskiego w 2014 roku

Powiaty	Obiekty noclegowe	Miejsca noclegowe	
		ogółem	w tym całoroczne
Województwo	496	39 820	22 689
Elbląski	7	295	259
Braniewski	8	376	366
Bartoszycki	9	374	362
Kętrzyński	10	759	732
Węgorzewski	20	978	411
Gołdapski	9	757	707

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Województwo warmińsko-mazurskie. Podregiony, powiaty, gminy 2015 (2015). Tabela 4(67), s. 214.

Analogicznie do rozmieszczenia zasobów zbiorowej bazy noclegowej kształtuje się jej wykorzystanie w powiatach przygranicznych. Korzystający z noclegów w 6 analizowanych jednostkach administracyjnych stanowili w 2014 r. łącznie 7,9% turystów odwiedzających Warmię i Mazury (tab. 4), podczas gdy nocujący w jednym tylko powiecie mrągowskim stanowili 21,2% ogółu przybyłych do województwa (Turystyka w województwie... 2015).

Liczba osób korzystających z noclegów w 2014 r. w większości powiatów położonych przy granicy mieściła się od 10,2 do 14,5 tys. (tab. 4). Wyższa była jedynie w powiecie kętrzyńskim (23,7 tys.). Wśród nocujących w całym pasie przygranicznym relatywnie większą grupę (17,8%) niż przeciętnie w województwie (16,2%) stanowili obcokrajowcy. Turyści zagraniczni wybierali na nocleg przede wszystkim powiat braniewski, w którym stanowili ponad 36% ogółu nocujących (tab. 4). Nieco mniej popularne były wśród nich powiaty środkowej części pogranicza (bartoszycki, kętrzyński, węgorzewski). Najmniejsze zainteresowanie obcokrajowców budziły noclegi w skrajnie położonych powiatach elbląskim i gołdapskim, gdzie w ciągu roku odnotowano jedynie kilkadziesiąt osób z zagranicy (ok. 4% nocujących).

Tabela 4

Korzystający z obiektów noclegowych zbiorowego zakwaterowania
w przygranicznych powiatach województwa warmińsko-mazurskiego w 2014 roku

Powiaty	Korzystający z noclegów		Udzielone noclegi	
	ogółem	w tym turyści zagraniczni	ogółem	w tym turyści zagraniczni
Województwo	1 101 237	178 891	2 761 328	422 218
Elbląski	10 239	417	23 951	1 012
Braniewski	14 551	5 293	28 414	10 583
Bartoszycki	13 188	2 593	26 594	4 554
Kętrzyński	23 675	4 602	34 055	6 574
Węgorzewski	14 195	2 249	46 669	7 721
Gołdapski	12 240	565	112 895	3 642

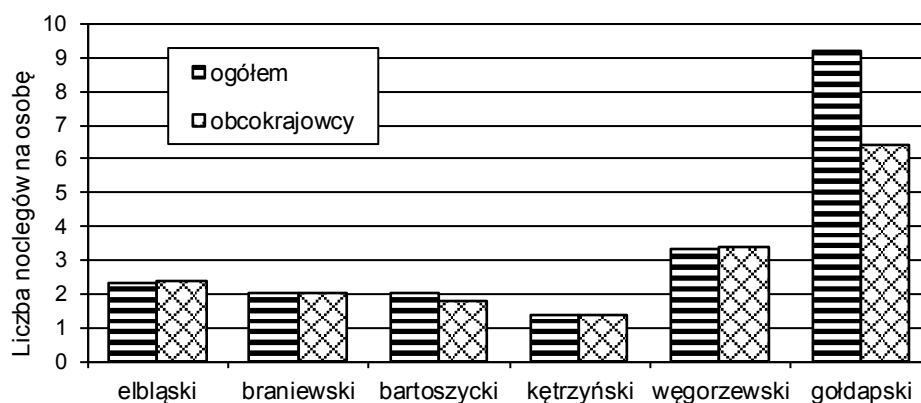
Źródło: opracowanie własne na podstawie: Województwo warmińsko-mazurskie. Podregiony, powiaty, gminy 2015 (2015). Tab. 4(67), s. 214.

Więszym zróżnicowaniem charakteryzuje się wykorzystanie przygranicznej bazy noclegowej mierzone średnią długością pobytu (liczba noclegów przypadająca na jednego korzystającego). W całym pasie analizowanych powiatów w 2014 r. wyniosła ona 3,1 noclegu, podczas gdy przeciętnie turysta w województwie warmińsko-mazurskim wykupił 2,5 noclegu (tab. 4). Wyraźne różnice uwidaczniają się przy porównaniu poszczególnych powiatów (rys. 1). Najdłuższe pobyty, dzięki funkcjonowaniu zakładu uzdrowiskowego, notowane są w powiecie gołdapskim (9,2 noclegów w 2014 r.), co podnosi też średnią wartość dla całego pogranicza. Nieco dłużej niż przeciętnie w regionie turyści przebywają także w powiecie węgorzewskim (3,3). W pozostałych omawianych jednostkach przeważają wizyty krótkie, kilkudniowe, co wyraża się średnią długością pobytu od 2,3 noclegów w powiecie elbląskim do 1,4 w kętrzyńskim (rys. 1). Analogicznie przedstawia się sytuacja w odniesieniu do odwiedzających region turystów zagranicznych (tab. 4).

Istotnym uzupełnieniem obiektów noclegowych zbiorowego zakwaterowania są pokoje gościnne i kwatery agroturystyczne³. Na Warmii i Mazurach w 2014 r. stanowiły one aż 1/4 ogółu zaplecza noclegowego województwa, ale

³ Badaniom statystycznym prowadzonym przez GUS i wojewódzkie urzędy statystyczne nie podlegają małe obiekty o liczbie miejsc noclegowych mniejszej niż 10, co może nieznacznie zniekształcać analizę.

oferowały tylko 4,9% miejsc noclegowych. W ciągu roku z ich usług skorzystało ok. 17 tys. osób (Turystyka w województwie... 2015).

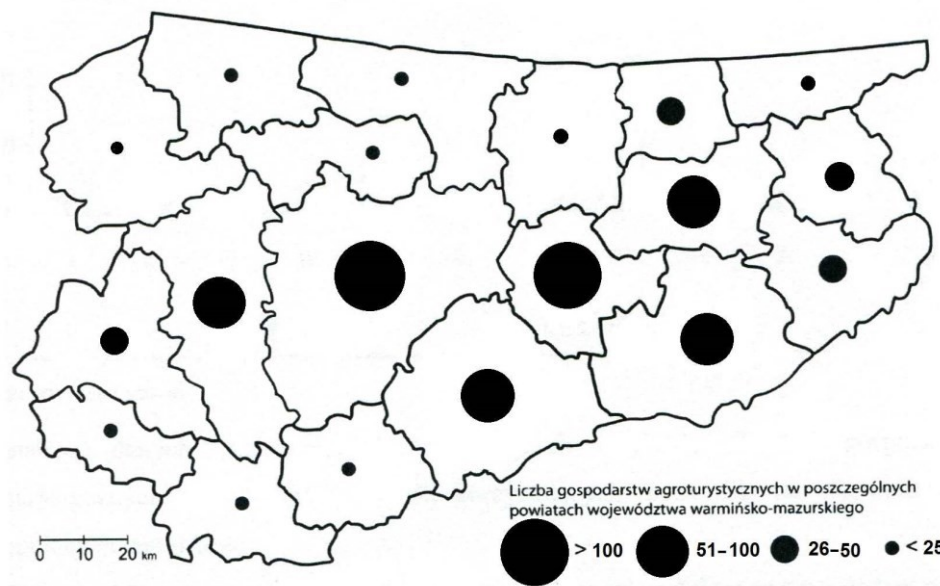

Rysunek 1. Średnia długość pobytu w obiektach zbiorowego zakwaterowania w przygranicznych powiatach województwa warmińsko-mazurskiego w 2014 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Województwo warmińsko-mazurskie. Podregiony, powiaty, gminy 2015 (2015). Tabela 4 (67), s. 214.

Kwatery agroturystyczne, niezwykle pożądane dla rozwoju turystyki opartej na walorach przyrodniczych, mają relatywnie duży udział w bazie noclegowej powiatów przygranicznych, z wyjątkiem braniewskiego (poniżej 20% ogółu). W 2014 r. wynosił on od 20 do 40% w zależności od jednostki administracyjnej, zaś w elbląskim przekraczał 40% (Turystyka w województwie... 2015). W powiatach bartoszyckim (16,6%), węgorzewskim i elbląskim odnotowano też najwyższy w całym województwie odsetek miejsc noclegowych w tego typu obiektach zakwaterowania.

Liczba gospodarstw agroturystycznych na pograniczu w porównaniu do innych części regionu należała jednak do najniższych (rys. 2). Według danych Warmińsko-Mazurskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego, w większości powiatów leżących przy granicy usługi świadczyło po ok. 20 takich kwaterodawców. Najwięcej było ich w powiecie węgorzewskim (27), najmniej zaś w braniewskim (9). Słabiej niż pogranicze rozwiniętą bazą agroturystyki dysponowały jedynie południowo-zachodnie części województwa. Niewielką ofertę noclegową w tego typu obiektach odzwierciedla nieznaczny odsetek turystów wybierających w nich noclegi, zwłaszcza w powiatach braniewskim i elbląskim (Turystyka w województwie... 2015).

Rysunek 2. Gospodarstwa agroturystyczne w województwie warmińsko-mazurskim w 2015 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie: www.agroturystyka.warmiamazury.net.

Istotnym parametrem charakteryzującym potencjał bazy noclegowej jest stopień wykorzystania miejsc noclegowych. W 2014 r. wyniósł on w województwie warmińsko-mazurskim średnio 29,1%, co oznacza, że wynajęto turystom niecałą 1/3 miejsc. Najwyższą wartość tego wskaźnika odnotowano w powiecie gołdapskim (ok. 45%) udostępniającym znaczną część bazy noclegowej kuracjom uzdrowiska w Gołdapi. W pozostałych powiatach pogranicza jego wartość mieściła się w przedziale od 19,3 do 23,0%. Utworzyły one przyległy do granicy pas powiatów o dużym niewykorzystanym potencjale noclegowym (Turystyka w województwie... 2015).

Podsumowanie

Bogactwo cennych walorów przyrodniczych, zwłaszcza ujętych w sieci Natura 2000, w powiązaniu z interesującymi śladami działalności ludzkiej (zamki, obiekty sakralne, zabytki techniki, pozostałości obiektów militarnych) predys-

ponują powiaty położone przy granicy z Obwodem Kaliningradzkim do rozwoju różnych form turystyki nie mającej charakteru masowego. Ich występowanie sprzyja turystyce wypoczynkowej, kwalifikowanej, a także poznawczej bazującej na walorach przyrodniczych. Elementem uzupełniającym, zwłaszcza w zakresie bazy noclegowej bliskiej przestrzennie tym walorom i nie ingerującej w krajobraz, może być dalszy rozwój agroturystyki.

Atrakcyjne wizualnie, niezanieczyszczone środowisko przyrodnicze to atut dla wędrówek pieszych, rowerowych, konnych, kajakowych umożliwiających wypoczynek w kontakcie z przyrodą. Do ich rozwoju niezbędna jest odpowiednia infrastruktura, czyli odpowiednio wytyczone, wyposażone i zadbane podczas funkcjonowania szlaki piesze, rowerowe, wodne czy ścieżki dydaktyczne. Działania w zakresie jej tworzenia zostały zintensyfikowane w ostatnich latach zarówno w skali lokalnej, jak i przedsięwzięć międzyregionalnych (np. Wschodni Szlak Rowerowy Green Velo), jednak wciąż istnieją w tej dziedzinie możliwości rozwoju. Przykładem, także w kontekście turystyki transgranicznej z Obwodem Kaliningradzkim, czyli przekraczającej granice, może być szlak wodny rzeki Łyna promowany jako produkt turystyczny Łyna-Ława (Karbowniak 2008).

Atrakcyjne cechy środowiska przyrodniczego pogranicza polsko-rosyjskiego w powiązaniu z bazą agroturystyczną, to również atuty mogące przyczynić się do przedłużenia sezonu turystycznego poza miesiące letnie (Marks, Gadomska, Połucha 2015). Możliwości ku temu upatrywać warto w popularyzacji narciarstwa biegowego, wędkarstwa podlodowego, turystyki konnej (kuligi), ale też turystyki poznawczej opartej na walorach przyrodniczych (np. podpatrywanie ptaków).

Walory przyrodnicze predestynują region także do dalszego rozwoju funkcji uzdrowskiej oraz działalności typu *spa & wellness*. Jest to istotne zwłaszcza w kontekście sąsiedztwa powiatów przygranicznych z Obwodem Kaliningradzkim, którego mieszkańcy od lat chętnie korzystają z tego typu usług, np. w Mikołajkach (Anisiewicz 2007). Działające w Gołdapi uzdrowisko, oferujące kuracjuszom ok. 480 miejsc, wydaje się mieć jeszcze rezerwy rozwojowe. Sprzyja temu względnie mała inwazyjność funkcji sanatoryjnej dla środowiska. Z drugiej strony prawidłowo zorganizowana działalność uzdrowska dzięki całoroczności może wygenerować najwyższe wskaźniki wykorzystania bazy turystycznej (Marks, Gadomska, Połucha 2015).

Bibliografia

- Anisiewicz, R., *Polska – Obwód Kaliningradzki. Powiązania transgraniczne przed 1990 rokiem*. Wydawnictwo Bernardinum. Gdańsk–Pełplin 2012.
- Anisiewicz, R., *Współpraca transgraniczna w dziedzinie ochrony środowiska na przyrodniczo cennych obszarach pogranicza polsko-rosyjskiego*. w: D. Świątek, M. Bednarek, P. Siłka (red.), *Współczesne problemy badawcze geografii polskiej – geografia człowieka* Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Polskie Towarzystwo Geograficzne. Warszawa 2008, s. 75–80.
- Anisiewicz, R., *Pozostałe płaszczyzny współpracy*. w: T. Palmowski (red.), *Pogranicze polsko-rosyjskie. Problemy współpracy transgranicznej z Obwodem Kaliningradzkim*. Wydawnictwo Bernardinum. Gdynia–Pełplin 2007, s. 283–289.
- Instytut na Rzecz Ekorozwoju. www.obszary.natura2000.org.pl (data dostępu 02.10.2016).
- Karbowniak K., *Turystyka w województwie warmińsko-mazurskim – stan obecny i perspektywy rozwoju*, Roczniki Nauk Rolniczych. Warszawa 2008, s. 95, 3–4, 91–100.
- Kondracki J., *Geografia regionalna Polski*. Polskie Wydawnictwo Naukowe. Warszawa 1998.
- Marks E., Gadomska W., Połucha I., *Obszary niszowe turystyki wiejskiej w województwie warmińsko-mazurskim*. Studia KPZK Wydawnictwo Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, Warszawa 2015, s. 163, 243–251.
- Ochrona Środowiska 2015 Główny Urząd Statystyczny. Warszawa 2015.
- Polskie Towarzystwo Ochrony Ptaków. www.ptop.org.pl (data dostępu 03.10.2016).
- Turystyka w województwie warmińsko-mazurskim w 2014 roku. Urząd Statystyczny. Olsztyn 2015.
- Warmińsko-Mazurski Ośrodek Doradztwa Rolniczego. www.agroturystyka.warmiama-zury.net (data dostępu 05.10.2016).
- Więckowski M., *Turystyka na obszarach przygranicznych Polski*. Instytut Geografii i przestrzennego Zagospodarowania PAN. Warszawa 2010.
- Województwo warmińsko-mazurskie. Podregiony, powiaty, gminy 2015. Urząd Statystyczny. Olsztyn 2015.

Tourism potential based on natural environment assets in trans-border poviats of the Warmińsko Mazurskie Voivodship

Summary

The peripheral location of trans-border regions, restricted in their post war economic development for military reasons, preserved a unique natural environment. The northeast part of Poland qualifies as one of these special places. To the end of the XX c. the area neighboured with the military natured Kaliningrad Oblast, officially inaccessible for foreigners, contributing to the peripheral economic position of the area but at the same time favouring preservation of top quality nature environment. The study covers

tourist potential based on natural environment qualities of six poviats in the Warmińsko Mazurskie Voivodship by the Polish Russian border: Elbląski, Braniewski, Bartoszycki, Kętrzyński, Węgorzewski and Goldapski poviats. Nature rich areas are covered by the Natura 2000 network. They are particularly concentrated in border poviats strictly adjacent to the border forming, among others, bird preserves 'Ostoja Warmińska' (Warmiński Refuge) and unique protected habitats 'Vistula Lagoon' and 'Romnicka Forest'. Various legal protection means are in place to safeguard the natural environment (e.g. preserves) and other unique nature objects (e.g. Żywkowo Storks Village). This legal environment favours the development of tourism in the northern outskirts of the Voivodship, which remain underdeveloped in terms of tourism, as compared to such parts of Warmia and Mazury as the Mazurian Lake District.

Translated by Anna Stajewska